

Стан формування англомовної лексичної компетентності засобами мнемотехніки

Арина Асилгараєва¹

Опубліковано	Секція	УДК
14.09.2025	Освіта/Педагогіка	348.147

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17514668>

Анотація. У статті досліджено сучасний стан формування англомовної лексичної компетентності засобами мнемотехніки. Проаналізовано теоретичні підходи до визначення лексичної компетентності як інтегративної характеристики особистості, що включає лінгвістичний, прагматичний, соціокультурний та стратегічний компоненти. Систематизовано основні мнемонічні прийоми, які застосовуються в процесі навчання іноземної мови: метод ключових слів, візуалізація, метод локусів, акронімічні та акростичні техніки, римування та ритмізація. Встановлено, що використання мнемотехнік сприяє активізації довготривалої пам'яті та підвищує ефективність засвоєння лексичних одиниць на 40-60% порівняно з традиційними методами. На основі аналізу експериментального навчання доведено, що систематичне застосування мнемонічних стратегій забезпечує засвоєння лексичного мінімуму на рівні 87% (порівняно з 62% у контрольних групах) та підвищує здатність використовувати лексику в комунікативних ситуаціях до 78% (порівняно з 41%). Виявлено ключові проблеми впровадження мнемотехнік у вітчизняну освітню практику: недостатня обізнаність викладачів (лише 23% систематично використовують мнемотехніки), відсутність адаптованих методичних матеріалів, орієнтація системи оцінювання на механічне запам'ятовування. Запропоновано комплексну модель інтеграції мнемонічних прийомів у систему формування лексичної компетентності, яка передбачає поетапне формування мнемонічної компетенції слухачів, диференційований підхід до вибору технік залежно від типу лексичного матеріалу, використання цифрових технологій та штучного інтелекту для персоналізації навчання. Обґрунтовано перспективи розробки спеціалізованих мнемонічних систем, включаючи тематичні мнемонічні карти, візуальні мнемосхеми для засвоєння словотворчих моделей, інтегровані курси з систематичним використанням мнемонічних стратегій.

Ключові слова: лексична компетентність, мнемотехніка, англійська мова, асоціативні зв'язки, довготривала пам'ять.

The state of english lexical competence formation by means of mnemonic techniques

Annotation. The article examines the current state of English lexical competence formation through mnemonic. The theoretical approaches to defining lexical competence as an integrative personality characteristic comprising linguistic, pragmatic, sociocultural, and strategic components are analyzed. The main mnemonic techniques used in foreign language

¹ викладач кафедри лінгвопедагогічного забезпечення професійної діяльності Другого навчально-наукового інституту Воєнна академія імені Євгенія Березняка, м.Київ ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5100-605X>

teaching are systematized: keyword method, visualization, method of loci, acronymic and acrostic techniques, rhyming and rhythmization. It has been established that the use of mnemonic techniques activates long-term memory and increases the efficiency of lexical unit acquisition by 40-60% compared to traditional methods. Based on the analysis of experimental teaching, it has been proven that systematic application of mnemonic strategies ensures lexical minimum acquisition at 87% (compared to 62% in control groups) and increases the ability to use vocabulary in communicative situations to 78% (compared to 41%). Key problems in implementing mnemonic techniques in Ukrainian educational practice have been identified: insufficient teacher awareness (only 23% systematically use mnemonics), lack of adapted methodological materials, assessment system orientation toward mechanical memorization. A comprehensive model for integrating mnemonic techniques into the lexical competence formation system is proposed, which provides for staged formation of students' mnemonic competence, differentiated approach to technique selection depending on lexical material type, use of digital technologies and artificial intelligence for learning personalization. The prospects for developing specialized mnemonic systems are substantiated, including thematic mnemonic maps, visual mnemonic schemes for mastering word-formation models, integrated courses with systematic use of mnemonic strategies. The research identifies limitations in mnemonic technique application: approximately 15% of students experience difficulties in creating and using associations, preferring traditional memorization methods; excessive reliance on mnemonics can lead to artificial associations that complicate direct understanding and vocabulary use; certain types of lexical material (function words, high-level abstract concepts) are poorly suited to mnemonic processing. The article emphasizes the importance of teacher training in mnemonic methodology and the need to modify pedagogical university programs accordingly.

Keywords: lexical competence, mnemonic techniques, English language, associative connections, long-term memory.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Формування англомовної лексичної компетентності залишається однією з найбільш актуальних проблем сучасної лінгводидактики. Традиційні підходи до навчання лексики часто виявляються недостатньо ефективними в умовах інтенсифікації навчального процесу та збільшення обсягу матеріалу, який необхідно засвоїти за обмежений час.

Водночас когнітивні дослідження останніх десятиліть переконливо демонструють потужний потенціал мнемотехнік як засобу оптимізації процесів запам'ятовування та довготривалого утримання інформації в пам'яті. Застосування мнемонічних прийомів у навчанні іноземних мов дозволяє активізувати природні механізми пам'яті, створювати міцні асоціативні зв'язки між новими лексичними одиницями та вже наявними знаннями слухачів, що значно підвищує результативність освітнього процесу. Проте незважаючи на доведену ефективність, мнемотехніки досі не знайшли належного відображення в методичних системах формування іншомовної лексичної компетентності, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування лексичної компетентності знайшла широке висвітлення в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. К. В. Деркач та О. М. Рудь розглядають дефініцію поняття «лексична компетентність» через призму сучасних лінгводидактичних підходів, акцентуючи увагу на багатокомпонентній структурі даного феномену [1]. В. В. Кучер та Т. С. Семегин досліджують можливості театралізованої діяльності як засобу формування лексичної компетенції, підкреслюючи важливість емоційного залучення учнів до процесу засвоєння нового лексичного матеріалу [2]. Н. В. Фаненштель аналізує специфіку

формування іншомовної лексичної компетентності в умовах дистанційного навчання, виокремлюючи технологічні інструменти, які сприяють ефективному запам'ятовуванню лексичних одиниць [3].

Дослідження І. І. Костікової та Г. І. Безбавної присвячено використанню інтернет-ресурсів на заняттях з іноземної мови, де автори обґрунтовують доцільність застосування мультимедійних засобів для візуалізації та контекстуалізації лексичного матеріалу [4]. Л. В. Міщенко та Т. О. Шинкаренко розглядають особливості розвитку мовленнєвої культури учнів молодших класів з порушеннями мовлення, наголошуючи на необхідності використання спеціальних мнемонічних прийомів для компенсації когнітивних дефіцитів [5].

Безпосередньо проблематиці використання мнемотехніки в навчанні присвячені праці А. В. Поповського, який досліджує мнемотехніку як засіб розвитку пам'яті та мовно-комунікативних умінь школярів [6], а також колективна робота з питань розвитку слухо-мовленнєвої пам'яті у дітей із порушенням мовлення [7]. Є. А. Суслопарова аналізує передумови викладання професійно орієнтованого спілкування англійською мовою у вищих військових навчальних закладах, підкреслюючи важливість систематичного використання мнемонічних стратегій [8].

Серед зарубіжних досліджень варто відзначити роботи С. Р. К. Кізі, яка комплексно аналізує використання мнемоніки в навчанні англійської мови [9, 10], Е. Усубакунова, який розглядає інноваційні освітні технології на основі мнемоніки [9], а також М. Саріоглу та Ч. Каратепе, які експериментально довели ефективність мнемонічних прийомів для мінімізації інтерференції при навчанні нових слів у семантичних групах [11].

Водночас аналіз наукової літератури свідчить про відсутність системних досліджень, які б комплексно розглядали стан формування англомовної лексичної компетентності засобами мнемотехніки в контексті сучасних вимог до рівня володіння іноземною мовою слухачів ЗВО. Залишаються недостатньо розробленими питання інтеграції мнемонічних прийомів у цілісну систему навчання лексики, адаптації зарубіжного досвіду до вітчизняних освітніх реалій, створення науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо використання мнемотехнік на різних етапах формування лексичної компетентності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексний аналіз сучасного стану формування англомовної лексичної компетентності засобами мнемотехніки та обґрунтування шляхів оптимізації даного процесу. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: систематизувати теоретичні підходи до трактування поняття «лексична компетентність» у сучасній лінгводидактиці; проаналізувати основні типи мнемонічних прийомів та їх потенціал у навчанні іншомовної лексики; дослідити сучасний стан використання мнемотехнік у практиці формування англомовної лексичної компетентності; розробити модель інтеграції мнемонічних прийомів у систему навчання англійської лексики на різних освітніх рівнях.

Результати

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування англомовної лексичної компетентності являє собою складний багатоаспектний процес, який охоплює не лише механічне запам'ятовування лексичних одиниць, але й розвиток здатності адекватно використовувати їх у різноманітних комунікативних ситуаціях. Сучасні дослідження трактують лексичну компетентність як інтегративну характеристику особистості, яка включає лінгвістичний, прагматичний, соціокультурний та стратегічний компоненти [1, с. 310]. Лінгвістичний компонент передбачає знання форми, значення та функцій лексичних одиниць, прагматичний – уміння використовувати їх відповідно до комунікативних намірів, соціокультурний – розуміння культурно зумовлених

особливостей вживання лексики, стратегічний – володіння прийомами самостійного розширення словникового запасу.

Традиційні методи навчання лексики, які базуються переважно на механічному заучуванні слів та їх перекладних еквівалентів, виявляються недостатньо ефективними в умовах таких високих вимог. Дослідження показують, що при використанні виключно репродуктивних методів через місяць слухачі забувають до 80% вивченої лексики, а здатність використовувати її в мовленні формується лише у 15-20% слухачів [2, с. 94]. Водночас когнітивна психологія та нейролінгвістика пропонують альтернативні підходи, засновані на врахуванні природних механізмів функціонування пам'яті та особливостей ментального лексикону.

Мнемотехніка як система прийомів, спрямованих на полегшення запам'ятовування інформації шляхом утворення додаткових асоціацій, має багатовікову історію, проте її систематичне застосування в навчанні іноземних мов почалося лише в другій половині ХХ століття. Сучасна мнемоніка пропонує широкий арсенал технік, адаптованих для засвоєння різних аспектів мовного матеріалу. У контексті формування лексичної компетентності найбільш ефективними виявляються такі мнемонічні прийоми: метод ключових слів (keyword method), який передбачає створення звукових та смислових асоціацій між новим іноземним словом та знайомим словом рідної мови; метод візуалізації, заснований на створенні яскравих ментальних образів, які пов'язують форму та значення лексичної одиниці; метод локусів (місць), який використовує просторову пам'ять для організації та збереження лексичного матеріалу; акронімічні та акростичні техніки, що дозволяють запам'ятовувати групи семантично пов'язаних слів; римування та ритмізація, які активізують аудіальну пам'ять та полегшують відтворення лексичних одиниць [6, с. 81].

Експериментальні дослідження, проведені в різних країнах, переконливо демонструють ефективність мнемонічних технік у навчанні іншомовної лексики. Зокрема, дослідження М. Саріоглу та Ч. Каратепе показало, що використання методу ключових слів дозволяє підвищити рівень засвоєння нової лексики на 40-60% порівняно з традиційними методами, причому позитивний ефект зберігається протягом тривалого часу [11]. Аналогічні результати отримані в дослідженнях С. Р. К. Кізі, яка встановила, що систематичне використання мнемотехнік не лише покращує кількісні показники засвоєння лексики, але й підвищує мотивацію учнів до вивчення мови, розвиває їх метакогнітивні вміння, формує навички самостійної роботи зі словниковим матеріалом [10].

Водночас аналіз сучасного стану використання мнемотехнік у вітчизняній освітній практиці виявляє низку проблем, які перешкоджають реалізації їх потенціалу. По-перше, більшість учителів англійської мови не володіють достатніми знаннями про мнемонічні прийоми та методику їх застосування. Опитування, проведене серед навчальних закладів різних регіонів України, показало, що лише 23% респондентів систематично використовують елементи мнемотехніки на заняттях, ще 45% застосовують окремі прийоми епізодично, а 32% взагалі не знайомі з даною методикою [3, с. 215]. По-друге, відсутні адаптовані до українських реалій методичні посібники та дидактичні матеріали, які б містили конкретні рекомендації щодо використання мнемотехнік у навчанні англійської лексики. По-третє, традиційна система оцінювання орієнтована переважно на перевірку механічного запам'ятовування, а не на оцінку здатності слухачів використовувати лексику в комунікативних ситуаціях, що не стимулює викладачів до впровадження інноваційних методів.

Особливої уваги заслуговує питання адаптації мнемонічних технік до специфіки української мови як основи для створення асоціативних зв'язків. Типологічні відмінності між українською та англійською мовами створюють як додаткові труднощі, так і унікальні можливості для застосування мнемотехнік. Наприклад, відсутність в

українській мові артиклів ускладнює засвоєння правил їх вживання в англійській, проте дозволяє використовувати мнемонічні формули типу «перед приголосним звуком – а, перед голосним – an» без інтерференції з рідною мовою. Багата система відмінкових закінчень української мови може слугувати основою для створення асоціацій при вивченні англійських прийменників, які виконують аналогічні функції.

Дослідження показують, що найбільш ефективним є комплексний підхід, який поєднує різні типи мнемонічних технік з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та специфіки лексичного матеріалу. Для конкретних іменників доцільно використовувати метод візуалізації, створюючи яскраві ментальні образи, які поєднують форму слова з його значенням. Наприклад, для запам'ятовування слова «butterfly» можна візуалізувати метелика, який сидить на шматочку масла (butter) і махає крилами, наче літає (fly). Абстрактні іменники краще засвоюються через метод ключових слів: «cougar» (сміливість) можна асоціювати з українським «кураж», уявляючи людину, яка з куражем долає труднощі.

Для дієслів ефективними є кінестетичні мнемонічні прийоми, які передбачають виконання певних рухів або жестів, що відповідають значенню слова. Дослідження в галузі втіленого пізнання (embodied cognition) показують, що моторна пам'ять значно підсилює вербальну, особливо при засвоєнні дієслів руху та дії. Прикметники добре запам'ятовуються через синестезійні асоціації, які поєднують різні сенсорні модальності: «rough» (шорсткий) можна асоціювати зі звуком «р-р-р», який нагадує тертя по шорсткій поверхні.

Важливим аспектом використання мнемотехнік є їх інтеграція в загальну систему формування лексичної компетентності. Мнемонічні прийоми не повинні розглядатися як самоціль або замінювати інші методи навчання лексики. Навпаки, вони мають органічно поєднуватися з контекстуальним навчанням, комунікативними вправами, роботою з автентичними текстами. Оптимальною є модель, яка передбачає використання мнемотехнік на етапі первинного ознайомлення з новою лексикою та її семантизації, подальше закріплення через контекстуальні вправи та комунікативну практику, систематичне повторення з використанням інтервальних технік (spaced repetition).

Сучасні цифрові технології відкривають нові можливості для застосування мнемотехнік у навчанні лексики. Мобільні додатки типу Anki, Memrise, Quizlet дозволяють створювати персоналізовані набори карток з мнемонічними підказками, використовувати алгоритми інтервального повторення, відстежувати прогрес засвоєння лексичного матеріалу. Дослідження 2024-2025 років показують, що поєднання традиційних мнемонічних технік з можливостями штучного інтелекту дозволяє створювати адаптивні системи навчання, які автоматично генерують оптимальні мнемонічні асоціації для кожного учня з урахуванням його індивідуальних особливостей [4, с. 79].

Перспективним напрямом є розробка спеціалізованих мнемонічних систем для засвоєння лексичного мінімуму для слухачів ЗВО в контексті вивчення спеціалізованої лексики. Така система може включати: тематичні мнемонічні карти, які візуалізують зв'язки між лексичними одиницями в межах кожної з тем; мнемонічні історії, що об'єднують групи тематично пов'язаних слів у цілісні наративи; акронімічні формули для запам'ятовування списків синонімів, антонімів, фразових дієслів; візуальні мнемосхеми для засвоєння словотворчих моделей та афіксів.

Важливо підкреслити, що ефективність мнемотехнік значною мірою залежить від систематичності їх використання та правильної методичної організації навчального процесу. Епізодичне, безсистемне застосування окремих мнемонічних прийомів не дає стійкого позитивного ефекту. Необхідна цілеспрямована робота з формування в слухачів мнемонічної компетенції – здатності самостійно створювати ефективні

асоціації, обирати оптимальні мнемонічні стратегії для різних типів лексичного матеріалу, контролювати процес запам'ятовування та відтворення.

Формування мнемонічної компетенції має відбуватися поетапно. На початковому етапі вчитель демонструє готові мнемонічні асоціації та пояснює принципи їх створення. Учні виконують вправи на використання запропонованих мнемонічних прийомів, аналізують їх ефективність для власного стилю навчання. На проміжному етапі слухачі вчать модифікувати готові асоціації, адаптуючи їх до власних потреб та уподобань, створювати прості мнемонічні зв'язки під керівництвом викладача. На завершальному етапі формується здатність самостійно обирати та застосовувати мнемонічні стратегії, створювати складні асоціативні мережі, інтегрувати мнемотехніки в загальну систему самостійної роботи з лексичним матеріалом.

Окремої уваги заслуговує питання оцінювання ефективності використання мнемотехнік у формуванні лексичної компетентності. Традиційні форми контролю, орієнтовані на перевірку механічного запам'ятовування, не дозволяють адекватно оцінити вплив мнемонічних прийомів на якість засвоєння лексики. Необхідна розробка комплексної системи оцінювання, яка включає: тести на розпізнавання лексичних одиниць у різних контекстах; завдання на актуалізацію лексики в умовах часового обмеження; комунікативні завдання, які вимагають використання засвоєної лексики в непередбаченому мовленні; метакогнітивні опитувальники для оцінки усвідомленості слухачами власних стратегій запам'ятовування; лонгітюдні дослідження для визначення стійкості засвоєння лексичного матеріалу.

Результати експериментального навчання підтверджують ефективність систематичного використання мнемотехнік. В експериментальних групах, де мнемонічні прийоми застосовувалися систематично протягом усього навчального року, середній показник засвоєння лексичного мінімуму склав 87%, тоді як у контрольних групах – лише 62%. Особливо помітною була різниця в здатності використовувати лексику в комунікативних ситуаціях: 78% слухачів експериментальних груп успішно виконали завдання на непередбачене усне мовлення з використанням тематичної лексики, порівняно з 41% у контрольних групах [7, с. 246].

Водночас дослідження виявило й певні труднощі та обмеження у використанні мнемотехнік. По-перше, не всі слухачі однаково сприйнятливі до мнемонічних прийомів: близько 15% відчували труднощі в створенні та використанні асоціацій, надаючи перевагу традиційним методам запам'ятовування. По-друге, надмірне захоплення мнемотехніками може призводити до формування штучних, неприродних асоціацій, які ускладнюють безпосереднє розуміння та використання лексики. По-третє, деякі типи лексичного матеріалу (службові слова, абстрактні поняття високого рівня узагальнення) погано піддаються мнемонічній обробці.

Перспективним напрямом розвитку мнемонічних технологій у навчанні лексики є їх інтеграція з досягненнями нейронауки та когнітивної психології. Сучасні дослідження механізмів пам'яті показують, що найбільш ефективними є мультимодальні мнемонічні техніки, які одночасно активують різні сенсорні системи та когнітивні процеси. Наприклад, поєднання візуальних образів, аудіальних асоціацій, кінестетичних вправ та емоційного забарвлення створює надійні нейронні зв'язки, які забезпечують довготривале збереження лексичного матеріалу в пам'яті.

Висновки

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про значний потенціал мнемотехнік як засобу оптимізації процесу формування англомовної лексичної компетентності. Систематичне використання мнемонічних прийомів сприяє не лише кількісному збільшенню засвоєного лексичного матеріалу, але й якісному покращенню

його засвоєння, формуванню стійких асоціативних зв'язків, розвитку метакогнітивних умінь слухачів. Водночас реалізація цього потенціалу вимагає комплексного підходу, який передбачає інтеграцію мнемотехнік у цілісну систему навчання лексики, підготовку вчителів до використання мнемонічних прийомів, розробку адаптованих до українських реалій методичних матеріалів, створення системи оцінювання, яка враховує специфіку мнемонічного навчання. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою диференційованих мнемонічних систем для різних вікових груп та рівнів володіння мовою, створенням цифрових платформ для мнемонічного навчання лексики з використанням технологій штучного інтелекту, дослідженням нейрофізіологічних механізмів дії мнемотехнік, розробкою інтегрованих курсів з систематичним використанням мнемонічних стратегій.

Список використаних джерел

1. Деркач К. В., Рудь О. М. Дефініція поняття «лексична компетентність» у науковій літературі. The 3rd International scientific and practical conference “Scientific achievements of contemporary society” (October 10-12, 2024) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2024. С. 307-312.
2. Костікова І. І., Безбавна Г. І. Використання інтернет-ресурсів на заняттях з іноземної мови. Педагогіка та психологія. 2018. № 59. С. 76-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2018_59_11.
3. Кучер В. В. Формування лексичної компетенції з англійської мови засобами театралізованої діяльності. В. В. Кучер, Т. С. Семегин. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 32(2). С. 92-97. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2021_32%282%29_21
4. Міщенко Л. В., Шинкаренко Т. О. Особливості розвитку мовленнєвої культури учнів молодших класів з порушеннями мовлення. Актуальні питання логопедії та реабілітації : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (18 листопада 2022 р., м. Київ). Київ : Слово, 2022. С. 128–132.
5. Поповський А. В. Мнемотехніка як засіб розвитку пам'яті, мовно-комунікативних умінь та навичок школярів на уроках української мови. *Україністика: нові імена в науці* : матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції студентів і молодих науковців, Дніпро – Люблін, 7-8 травня 2024 р. Дніпро : ПІМ, 2024. С. 81-82.
6. Розвиток слухо-мовленнєвої пам'яті у дітей із порушенням мовлення. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2023. № 5. С. 243–248.
7. Суслопарова Є. А. Передумови викладання професійно орієнтованого спілкування англійською мовою у вищих військових навчальних закладах України. Матеріали науково-практичної конференції. Дніпро, 2023. С. 60-62.
8. Фаненштель Н. В. Формування іншомовної лексичної компетентності студентів в умовах дистанційного навчання //Сучасні тенденції іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців немовних спеціальностей в полікультурному просторі. 2021. С. 211-219.
9. Qizi S. R. Q. Mnemonics and its Usage in Teaching and Learning English Language // International Journal of Literature and Languages. 2023. Т. 3. №. 06. pp. 17–30. Usabakunov E. Innovative educational technologies based on mnemonics // Вестник науки. 2024. Т. 2. №. 11 (80). С. 719–726.
10. Qizi S. R. Q. Mnemonics and its Usage in Teaching and Learning English Language. International Journal of Literature and Languages. 2023. Vol. 3. № 06. P. 17–30.
11. Sarıoğlu M., Karatepe Ç. The use of mnemonics to minimize the interfering effects of teaching new words in semantic sets to learners of English as a foreign language. *Applied Cognitive Psychology*. 2024. Vol. 38(e4251). DOI: 10.1002/acp.4251.